

Волік К. С.
магістрант

Харківська державна академія
дизайну та мистецтва

РЕСТАВРАЦІЯ ЖИВОПИСНОГО ТВОРУ Є. Г. ВОЛОШИНОВА: ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Анотація. У статті аналізується методика реставрації масляного живопису кінця XIX – поч. XX ст. на прикладі реставрації твору С. Г. Волошинова.

Ключові слова: реставрація, живопис кінця XIX – поч. XX ст., Є. Г. Волошинов.

Аннотация. Волик Е. В. Реставрация живописного произведения Е. Г. Волошинова: практические рекомендации. В статье анализируется методика реставрации масляной живописи конца XIX – начала XX ст. на примере реставрации произведения Е. Г. Волошинова.

Ключевые слова: реставрация, живопись конца XIX – начала XX ст., Е. Г. Волошинов.

The summary. Volik K. V. Restoration of paintings E. G. Voloshinov: practical recommendations. The article analyzes the methods of restoration of oil paintings of the late XIX – early XX century an example of restoration work, E. G. Voloshinov.

Key words: restoration, the painting of the late XIX – early XX century., E. G. Voloshinov.

Надійшла до редакції 18.04.2012

© Волік К. С., 2012

Постановка проблеми. У 2011 році на кафедрі «Реставрації станкового і монументального живопису» ХДАДМ з приватної колекції надійшов твір С. Г. Волошинова «Пень» (полотно, олія 57 x 72).

Після комплексного вивчення живописного твору, було зроблено висновок про стан пам'ятника: твір сильно переклеєний, записи та тонування не відповідають тону та кольору авторського живопису, слабка адгезія та відшарування ґрунту і фарбового шару від основи, дахоподібні здуття, жорсткий кракелюр, нерівномірна товщина покривного шару лаку, пилогрядьові нашарування, ураження живопису пліснявою, деструкція полотна.

На підставі проведених, не руйнуючих досліджень і досліджень відбору мікропроб, був зроблений висновок, що твір «Пень» потребує реставрації, спрямованої на запобігання подальшого руйнування живопису та на повернення йому експозиційного вигляду.

Отже метою статті є опис заходів (на основі проведеної реставрації), які є авторськими методичними рекомендаціями з реставрації станкового олійного живопису Е. Г. Волошинова на прикладі твору «Пень».

Результати дослідження обумовлені реставраційними заходами щодо живописного твору «Пень».

1. Розтяг твору на реставраційний підрамник.

Мета: виправити деформацію основи живопису

Процеси: приготування робочого складу; нанесення клею на крайки, підсушування профзаклейок, приклеювання крафту, змочення водою крафту, розтягування на підрамник.

Хід роботи: Попередню заклею роботи, проводили 3 % розчином ПВС, після чого пропарювали заклею в проміжок часу 2 хв. праскою нагрітою до 60°C. Попередні профзаклею були поставлені в місцях сильного осипання фарбового шару, значних зламів та кракелюрів. Для того щоб вони не висихали, їх накривали фторопластовою плівкою на час поки усі уражені місця поверхні твору не було заклеєно.

Потім по периметру з лицьової сторони роботи крайки було заклеєно 7% розчином глютинового клею, нанесеним на смуги цигаркового паперу, які стали основою для приклеювання аркушів паперу типу «крафт». Цигарковий папір висушували до половини вологості. До крайок, на 10% глютиновому клею у короткий проміжок часу, наклеїли папір «крафт». Плівку, якою було вкрито поверхню заклеювань, швидко зняли, і розтягнули роботу на реставраційний підрамник, змочуючи крафт водою. Прикріпляли «крафт» до підрамника за допомогою клею ПВА та скоб. За рахунок міжволоконного натягу паперу «крафт» робота була розтягнута на робочий підрамник.

Висновки до п. 1. В результаті проведених заходів, після висихання паперу «крафт», робота розтянулася і вирівнялись провисання і деформація полотна. Отже, ми можемо зробити висновок, що розтяжка твору на реставраційний підрамник була проведена успішно, з дотриманням усіх технологій, методів і рецептур.

2. Дезинфекція твору.

Мета: видалити біодеструктори з твору, а саме, припинити життєдіяльність мікроміцетів, які провокували його руйнування.

Процеси: Приготування робочого складу, обробка поверхні дезінфекційним розчином перший раз, повторне нанесення розчину другий раз.

Хід роботи: Для знищення цвілевих грибів заражений твір піддали дезінфекційній обробці. Дезінфекцію проводили за допомогою антисептику «Біо Доктор М». Розчин, перед застосуванням, ретельно перемішувався у пляшці, після чого, був розбавлений дистильованою водою в співвідношенні: на 1 частину розчину 4 частини дистильованої води.

Видимі ознаки пошкодження живопису пліснявими грибами не відображали справжньої картини ураження. Якщо обробляти тільки ті ділянки, на яких утворилися колонії грибів, можна було не видалити міцелії, що знаходились в ґрунті на прилеглих ділянках, наслідком чого могло статись нове проростання колоній грибів, що викликало б повторне зараження твору.

Розчин наносили пензлем, з обох боків твору, в два прийоми. Після першого нанесення розчину роботу залишили висихати, і через 2 години повторили нанесення. Проміжок часу робили для того, щоб фарбовий шар і ґрунт твору сильно не розмокав. Обробку твору робили одночасно з лицьової і тильної сторони.

Висновки до п. 2. В результаті проведених заходів з твору були видалені біодеструктори, а саме, припинена життєдіяльність мікроміцетів, які провокували руйнування твору. Через два місяці нові колонії грибів не з'явилися, отже ми можемо зробити висновок, що дезінфекція твору пройшла успішно. Видалення біодеструкторів з твору було проведено з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

3. Видалення пилових нашарувань з поверхні основи.

Мета: Видалити забруднення з поверхні основи твору.

Хід роботи: Видалення грязьових нашарувань та пилових забруднень було виконано за допомогою ватного тампону, змоченого розчином води зі спиртом (1,5 : 2).

Висновки до п. 3. Видалення забруднень з поверхні основи твору, які провокували подальші руйнування, було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

4. Зміцнення фарбового шару і ґрунту.

Мета: Ввести в об'єкт зміцнювальні або конструктивно підтримуючі матеріали, для надання йому довготривалої структурної міцності. Зміцнення передбачало одночасне усунення деструкцій і деформацій пошкодженої матерії твору.

Процеси: Приготування робочого складу, нанесення клею, пропарювання, укладання кракелюру і здуттів, висушування профзаклейок, притискання заклейок під пресом.

Хід роботи: Зміцнення фарбового шару виконували в наступний спосіб. Прямокутник цигаркового паперу клали на папір «Ватман». Флейцовий пензель змочували у теплому 9 % ПВС з медом та віджимали на край посудини. Температура клеєвої суміші була 70°C. У якості пластифікатора використовувався мед (1:0,3 до маси сухого клею). Клей наносили на ділянку

живопису, яка потребувала зміцнення. Притримуючи пальцями папір, на нього швидко наносили флейцом клей. Потім смужку брали двома руками і охайно клали на ділянку, яка потребувала зміцнення, таким чином, щоб не утворилось зморшок на цигарковому папері. Злегка зволоженим ватним тампоном, обережно притискали профзаклейку до поверхні твору. Тампон змочували для того, щоб він не прилипав. Бульбашки повітря, які з'явилися під заклеюванням, розганяли до країв цигаркового аркуша.

Профілактичні заклеювання пропарювали терміном 40 хвилини, через фторопластову плівку й ганчірку, праскою, нагрітою на паровій бані до 50 – 60°C, після чого кракелюр укладався фторопластовим шпателем. Потім профзаклейка трохи підсушувалась через тканину за допомогою праски. Таким чином, з лицьової сторони роботи було поставлено профзаклейки по всій площині роботи.

Заклеєну поверхню, залишали на 48 годин під пресом вагою в 2 кг. У якості пресу використовували мішечки з піском, які давали рівномірне прилягання та навантаження по всій поверхні твору.

Після завершення процесу зміцнення і повної реставрації основи твору, заклеювання видалили, оскільки при реставрації основи вони слугували для оберігання фарбового шару і ґрунту.

Висновки до п. 4. Для зміцнення фарбового шару з ґрунтом і основою проведені наступні заходи:

- Укладка кракелюру;
- Склеювання розшарування полотна з ґрунтом;
- Зміцнення розшарування 2 авторських фарбових шарів;
- Зміцнення осипів фарбового шару.

Зміцнення виконано за допомогою клею ПВС з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

5. Видалення надлишку клею з твору.

Мета: Видалити надлишок клею з твору.

Процеси: Змочування, пропарювання, висушування полотна.

Хід роботи: Ділянку полотна, розміром 21x15 см, змочували із зворотного боку, за допомогою флейцового пензля розчином води з медом (1:0,3). Мед використовували у якості пластифікатора. Клали паперовий рушник, твір перегортали і у тому місці, де було змочене полотно, пропарювали лицьову сторону через фторопластову плівку й бавовняну ганчірку, праскою, нагрітою на паровій бані до 60 – 70°C. Кожні 4 хв. знову зволожуючи твір і змінювали паперові рушники. Температура суміші для видалення була 75°C. Загальний час пропарювання одної ділянки розміром 21x15 см становить 60 хв. Потім місце видалення клею висушували через тканину за допомогою праски. Загальний час проведення процесу становить 1 год. 30 хв. Оброблену поверхню залишали на 48 годин під пресом вагою в 2 кг. У якості пресу використовували мішки з піском, які давали рівномірне прилягання та навантаження по всій поверхні твору.

Висновки до п. 5. Видалення надлишку клею з твору було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

6. Дублювання крайок

Мета: Продублювати авторські крайки для їх зміцнення та зберігання від подальшого руйнування.

Процеси: Мастіння крайок клеєм, приклеювання, притискання.

Хід роботи: Крайку приклеювали із заходом під живопис на 1 см. Підбирали полотно, яке має аналогічне плетіння товщину і розмір зерна. На дубльовану крайку, і відповідну їй стару крайку, наносять 9% розчин глютинового клею. У якості пластифікатора у клей додавали мед, у якості антисептика – катамін АБ. Спочатку протягом 30 хв. прасували холодною праскою (оскільки при прасуванні гарячою праскою клей пройде через крайку і вона не приклеїться). Потім, помалу збільшуючи температуру праски на паровій бані з проміжками в 10 хв., не зупиняючись прасували крайку, поки температура праски не стала 60°C. Одну крайку дублювали протягом 2 годин. Спочатку продублювали верхню крайку, потім ліву та праву (бокові крайки). Нижню крайку продублювали останньою. Дубльовані крайки притиснули мішечками з піском на 24 години.

Висновки до п. 6. Дублювання крайок було проведено успішно та з дотриманням усіх технологій, методів і рецептур, які вказані вище.

7. Розтяг роботи на експозиційний підрамник

- Підготовка експозиційного підрамника.
- Видалення профілактичних заклеювань.
- Прибирання крафту по периметру роботи.
- Розтяг роботи на експозиційний підрамник.

Мета: Підготувати експозиційний підрамник для натягування роботи

Процеси: розбір підрамника, видалення забруднень, просочення антисептиком, збирання підрамника.

Хід роботи:

- Підготовка експозиційного підрамника.

Кілковий підрамник розібрали та видалили забруднення з ланок 99 % спиртом за допомогою ватного тампону. Розібраний підрамник залишили висихати на 12 год., після чого просочили його антисептиком «Біо Доктор» та залишили висихати на 24 г., а потім збрали підрамник.

- Видалення профілактичних заклеювань.

Мета: Видалити профілактичні заклеювання для подальшого проведення реставрації ґрунту та фарбового шару.

Хід роботи: Видалення профілактичних заклеювань здійснювалось за допомогою ватного тампону, який змочували у теплій воді і трохи віджимали. Після чого змочили саме заклеювання, поклали фторопластову плівку і бавовняну ганчірку та пропарили протягом 2 хв. праскою, температура якої становила 60°C. Після розм'якшення клею під папером, заклеювання видаляли за допомогою медичних щипців. Залишки видаляли пластмасовим шпателем і ватним тампоном.

- Прибирання крафту по периметру роботи.

Мета: Прибрати крафт по периметру роботи для подальшої розтяжки роботи на експозиційний підрамник.

Процеси: Змочування крафту, відпарювання.

Хід роботи: Крафт прибирали за допомогою нагрітої праски та води. По периметру роботи поклали ганчірку, змочену у гарячій воді і праскою, нагрітою до 70°C, відпарили крафт, але цей процес робили таким чином, щоб вода не потрапила на крайки, оскільки вони могли відклеїтися.

- Розтяг роботи на експозиційний підрамник.

Мета: Розтягнути роботу на стаціонарний підрамник для подальшої експозиції твору.

Процеси: Закріплення твору, натягування роботи, кріплення крайок та кілків.

Хід роботи: Шкіру провошили праскою при температурі 70°C з воском (віск та скипидар 1:1), після чого шкіру нарубали «висічкою». На гвіздки «текс» наділи провошену шкіру у вигляді маленьких кружечків. За допомогою гвіздків «текс» закріпили роботу спочатку по кутах, а потім від середини почали розтягувати рівномірно з усіх сторін. Полотно на тильній стороні загорнули за допомогою «чоботарських» цвяхів.

Висновки до п. 7. Підготовку експозиційного підрамника, видалення профілактичних заклеювань, прибирання крафту по периметру роботи, розтяг твору на експозиційний підрамник було проведено успішно та з дотриманням усіх технологій, методів і рецептур, які вказані вище.

8. Зміцнення твору по периметру

Мета: Ввести в об'єкт зміцнювальні або конструктивно підтримуючі матеріали, для надання йому довготривалої структурної міцності. Зміцнення передбачало одночасне усунення деструкцій і деформацій пошкодженої матерії твору.

Процеси: Приготування робочого складу, нанесення спирту, нанесення клею, пропарювання, укладання кракелюру і здуттів, притискання пресом.

Хід роботи: Кракелюр фарбового шару протирали спиртом і зразу наносили розчин (Plextol 500 Kremer (фірма Pigmente GmbH & Co KG), торцем плоского пензля № 1. Після чого, через фторопластову плівку пропарювали терміном 1,5 хв. Праскою, нагрітою до 40°C і укладали кракелюр фторопластовим шпателем. Знявши плівку, прибирали залишки розчину трохи змоченим, дистильованою водою, ватним тампоном, протираючи сухим.

Висновки до п. 8. Зміцнення твору по периметру виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

9. Видалення поверхневих забруднень з поверхні фарбового шару.

Мета: Видалення забруднень з поверхні фарбового шару твору, які провокували подальші руйнування.

Хід роботи: Видалення забруднень було виконано за допомогою ватного тампону змоченого розчином спирту зі скипидаром (1:1).

Висновки до п. 9. Видалення забруднень з поверхні основи твору було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

10. Видалення реставраційних тонувань та записів

- Підбір розчину для видалення реставраційних тонувань та записів.

б) Видалення реставраційних тонувань та записів.

Мета: Видалити записи та реставраційні тонування, які були нанесені на авторський живопис і не відповідали фактурі, тону та кольору авторського живопису.

Процеси: Підбір розчинника для видалення записів, змочування розчином запису, накладання компресу, видалення запису.

Хід роботи:

а) Підбір розчину для видалення реставраційних тонувань та записів.

- Скипидар. Не дав позитивних результатів.
- Скипидар та спирт (4:1), (1:1), (1:4). Не дав позитивних результатів.
- Бензин Калоша, скипидар та спирт (3:2:1), (2:3:1), (1:1:1), (1:2:3). Не дав позитивних результатів.
- Спирт, скипидар, ацетон, лавандова олія (3:2:1:1 кр.), (2:3:1), (1:1:1:0,1), (1:2:3). Не дав позитивних результатів.
- Димексидсульфаксид. Дав позитивні результати
- Диметилформамід. Дав найкращі позитивні результати.

б) Видалення реставраційних тонувань та записів.

Видалення шару записів виконували за допомогою компресів з диметилформамідом. На поверхню фарбового шару клали бавовняну ганчірку змочену розчином диметилформаміду. Компрес, вирізаний по формі запису, залишали на 3 хвилини під склом. Після чого, спочатку ватним тампоном, а потім механічним способом, за допомогою скальпеля, видаляли записи.

Висновки до п. 10. Видалення реставраційних тонувань та записів було проведено успішно та з дотриманням усіх технологій, методів і рецептур, які вказані вище.

11. Поповнення втрат реставраційним ґрунтом.

а) Очищення місць підведення ґрунту.

б) Приготування та нанесення ґрунту.

Мета: Поповнити реставраційним ґрунтом втрачені фарбового шару і авторського ґрунту.

Хід роботи:

а) Очищення місць підведення ґрунту.

Для того щоб зв'язок реставраційного ґрунту з основою був більш міцним, її потрібно ретельно звільнити від забруднень. Місця підведення ґрунту очистили за допомогою ватного тампону, змоченого у розчині спирту з водою 1:1, та залишили до повного висихання.

б) Приготування та нанесення ґрунту.

Приготували ґрунт, до складу якого входять 2 частини добре відмученої сухої крейди, 1 частина 7% глютинового клею та крапля льняної олії. Спочатку наносили пензлем два рази ґрунт більш рідкої консистенції, та чекали поки він висохне. На добре просохлий перший і другий шари наносили пензлем третій шар ґрунту, до складу якого входило 3 частини крейди, 1 частина 7% глютинового клею, 1 крапля льняної олії (в якості пластифікатора) і антисептик катамін АБ.

Висновки до п. 11.

Поповнення втрат авторського ґрунту і фарбового шару реставраційним ґрунтом, було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

12. Потоншення лакової плівки.

а) Підбір матеріалів та методів для потоншення лакової плівки.

б) Потоншення лакової плівки.

Мета: Потоншити потемнілу та пожовклу захисну лакову плівку, для цільного сприйняття колориту твору.

Процеси: Підбір розчинника для потоншення лакової плівки, потоншення лакової плівки.

Хід роботи: До початку видалення потоншення лакової плівки підібрали склад розчину, який потоншував лакову плівку і в той же час не руйнував фарбовий шар. Після проведення експерименту, було отримано позитивний результат і проведено потоншення лакової плівки зображення.

а) Підбір матеріалів та методів для потоншення лакової плівки.

Потоншення лакової плівки проводили за допомогою ватного тампону змоченого у розчинах:

1. Скипидар та спирт (3:1, 2:1, 1:1, 1:2, 1:3). Не дав позитивних результатів.
2. Бензин Калоша, скипидар, спирт (3:2:1), (2:3:1), (1:1:1), (1:2:3). Не дав позитивних результатів.
3. Спирт, скипидар, ацетон, лавандова олія (3:2:1:1 к.), (2:3:1), (1:1:1:0,1), (1:2:3). Не дав позитивних результатів.
4. Ацетон фірми «Ноготок». Не дав позитивних результатів.

5. Димексидсульфаксид. Дав найкращі позитивні результати

6. Диметилформамід. Дав позитивні результати, але починав тягнути зелену і коричневу фарбу.

Після проведених експериментів, було підібрано розчинник димексидсульфаксид, яким потоншили лакову плівку.

б) Потоншення лакової плівки.

Потоншення лакової плівки робили за допомогою змоченого розчином димексидсульфаксиду, ватного тампону, яким проводили по поверхні живописного шару твору обертальними рухами. Лакову плівку потоншували пошарово.

Висновки до п. 12. Потоншення лакової плівки, яка знаходиться на фарбовому шарі, було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

13. Імітація фактури автора.

Мета: Зробити не помітною різницю у фактурі поверхні реставраційного ґрунту та авторського живопису, оскільки це відразу виявляє тоновані ділянки.

Процеси: видалення надлишків ґрунту, пом'якшення або збільшення фактури ґрунту.

Хід роботи: За допомогою ватного тампона змоченого у дистильованій воді видаляли надлишки нанесеного ґрунту. За допомогою різних інструментів проводили пом'якшення або збільшення фактури ґрунту. Зроблена імітація характерних особливостей авторського ґрунту на ділянці реставраційного ґрунту.

Висновки до п. 13. Імітацію фактури автора, було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур, які вказані вище.

14. Покриття лицьової сторони твору ізоляційним шаром лаку.

Мета: Для збереження авторського живописного шару твору і надання можливості проведення подальших реставраційних робіт.

Процеси: приготування розчину, нанесення розчину.

Хід роботи: Перед початком тонувань лицьову сторону роботи, покрили 1 раз, за допомогою ватно-марлевого тампону розчином, до складу якого входив фабричний даммарний лак (який представляв собою 30% розчин смоли в суміші пінена) зі скипидаром (1:1).

Висновки до п. 14. Покриття лицьової сторони твору ізоляційним шаром лаку було виконано успішно, з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

15. Тонування втрат фарбового шару.

Мета: Ділянки реставраційного ґрунту тонували, щоб надати твору цілісний вигляд і відновити естетичну єдність твору.

Процеси: Підкладку під тонування акварельною фарбою, тонування олійною фарбою у манері і техніці автора.

Хід роботи: Тонування виконували в живописній техніці у фізичних межах втрат таким чином, щоб після просихання олії, вони були більш світлими. Отже, усі тонування робили на тон світліше і холодніше авторського живопису.

Тонування виконували у манері і техніці автора. Це імітаційний метод – досягнення максимальної близькості до оригіналу. Мета – створити у глядача враження, що твір не має втрат і пошкоджень [1].

Тонування втрат фарбового шару виконували у два етапи:

1) Підкладку під тонування робили акварельними фарбами. У якості розчинника використали розчин бичачої жовчі та води (1:1).

2) Тонування втрат фарбового шару у техніці і манері автора виконували за допомогою обезжиреної олійної фарби з якої максимально видалили сполучне. У якості розчинника використали розчин пінену і даммарного лаку (2:1). Тонування твору робили у вертикальному положенні.

Висновки до п. 15. Щоб полегшити глядачеві сприйняття зруйнованого зображення і досягти максимальної близькості до оригіналу, тонування виконували імітаційним методом. Тонування було виконано успішно з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

16. Покриття лицьової сторони твору захисним шаром лаку.

Мета: Твір покривають лаком для збереження від пилогрязьових нашарувань, механічних ушкоджень.

Хід роботи Лицьову сторону роботи покрили за допомогою ватно-марлевого тампону та розчину даммарного лаку, який розчинили піненом (2:1).

Висновки до п. 16. Покриття твору захисним шаром лаку було виконано успішно з дотриманням усіх технологій, методів та рецептур.

Загальні висновки. Таким чином було проведено комплекс реставраційних заходів щодо живописного твору кінця XIX – поч. XX ст., який належить до творчого спадку Є. Г. Волошинова. Результатом цих заходів є методичні рекомендації по реставрації живописі відповідного періоду.

Перспективи дослідження. Автор дослідження продовжує теоретичну та практичну роботу щодо визначення місця знаходження творів Є. Г. Волошинова та їх реставрації.

Література:

1. Бобров Ю. Г., Бобров Ф. Ю. Консервация и реставрация станковой темперной живописи. – М.: ООО Художественно-педагогическое издательство, 2008. – 128 с.
2. Горин И. П., Черкасова З. В. Реставрация произведений станковой масляной живописи. – М.: Искусство, 1977. – 223 с.
3. Никитин М. К., Мельникова Е. П. Химия в реставрации: Справ. изд. – Л.: Химия, 1990. – 304 с.
4. Филатов В.В. Реставрация настенной масляной живописи: Вступ. ст. Вагнер Г. К. – М.: Изобразительное искусство, 1995. – 248 с.